

Grzęda, Ewa

"Miłość w cieniu śmierci : wspomnienia z getta warszawskiego", Noemi Makower, Wrocław 1996 : [recenzja]

Medycyna Nowożytna 3/1 - 2, 196-198

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Noemi Makower, *Miłość w cieniu śmierci. Wspomnienia z getta warszawskiego*, Wrocław 1996, ss. 133, Wydawnictwo Erechtejon.

„Dopiero po niemal pół wieku zdobyłam się na to, aby zajrzeć do brulionów, w których mój mąż – prof. Heryk Makower (...) opisywał krwawe dzieje getta warszawskiego od czasu jego powstania – 15 października 1940 r. do czasu naszej ucieczki do Warszawy „aryjskiej” 30 stycznia 1943 r. (...) Tragiczne przeżycia sprzed 52 lat żyją we mnie nadal. Ujawniają się w makabrycznych snach, wpływają również w dużym stopniu na ocenę ludzi i zjawisk aktualnych. Zdecydowałam się dać im ujście przez napisanie własnych wspomnień z getta”. W ten sposób pisze we wstępie do swoich pamiętników Noemi Makower, lekarka pracująca w latach okupacji hitlerowskiej na Oddziale Chirurgicznym szpitala na Lesznie 1 w warszawskim getcie, obecnie emerytowana profesor AM we Wrocławiu. Pamiętnik ów, pisany ex post, stanowi dziś cenny suplement do wydanych przed dziewięć laty wspomnień jej męża, opracowanych przez prof. Makowerową (*Pamiętnik z getta warszawskiego*, Wrocław 1987, Wydawnictwo Osolineum).

Wspomnienia N. Makower, zatytułowane *Miłość w cieniu śmierci* w sposób nowy i interesujący oświetlają specyfikę i warunki pracy lekarza w sytuacjach ekstremalnych, zmuszających do przekraczania norm i kompetencji, co w sposób wyjątkowy rozszerzało zasób dotychczasowych doświadczeń zawodowych i prywatnych. Autorka zdaje się przywiązywać dużą wagę do autentyzmu i wiarygodności własnych relacji, toteż unika jakichkolwiek stylizacji, mitotwórstwa i swoistej w podobnych przypadkach „hagiografii”. Z jej punktu widzenia pamiętnik ten w chwili powstania miał obok funkcji dokumentacyjnej spełniać równocześnie rolę kompensacyjną i psychoterapeutyczną.

Ramy czasowe pamiętnika obejmują lata 1939–1944, ale uwaga autorki koncentruje się w dużym stopniu na czasie spędzonym w getcie. Obok kontekstu historycznego pamiętnik stanowi zapis przeżyć intymnych jego autorki, rozmaitych aspektów życia osobistego i uczuciowego. Najwartościowsza wydaje się warstwa dokumentalna. Jest ona źródłem wiedzy o okresie historycznym, gromadzi informacje dotyczące kondycji lekarza i stanu medycyny w getcie warszawskim. W związku z tym na szczególną uwagę historyka medycyny zasługuje rozdział *Szpital chirurgiczny na Lesznie 1 przed wysiedleniem*. Istotny i zajmujący wydaje się tu fachowy, bo skreślony ręką lekarza, opis codziennego, stan-

dardowego obchodu szpitalnego i podążająca za nim charakterystyka jednostek chorobowych i stanu pacjentów. Autorka opisuje dalej przypadki jak najbardziej powszednie, jak rak piersi, złamanie szyjki kości udowej, ropień piersi po porodzie. Dalszy ciąg relacji przynosi jednak doświadczenia odbiegające od stereotypu. Kolejne przypadki to ofiary wojny. Jednostki chorobowe przypominają o jej istnieniu i są jej swoistym wyrazem. Przeważają wśród nich odmrożenia, jakich „w normalnych czasach, na żadnym oddziale szpitalnym nie było. Suche odmrożenia demarkują same, ale wilgotne stanowią ciągłą groźbę infekcji i często wymagają wysokich amputacji kończyn. Ofiarą takich odmrożeń są przeważnie nędzarze wyszkioletowani lub spuchnięci z głodu – mieszkańcy ulicy. Dotyczy to również ludzi w tzw. obozach pracy, utworzonych przez Niemców. W miarę posuwania się obchodu powiew wojny staje się coraz silniejszy”.

Wśród przypadków wojennych, odnotowywanych przez N. Makower, znajdują się także ranni. Również zgony obserwowane w szpitalu, ich kategorie, świadczą o wojnie. Są one bowiem dwójakiego rodzaju. Mieszczą się w zakresie pojęcia śmierci spowodowanej chorobą, ale także często przynależą do obszaru śmierci totalnej) wynikającej z doświadczenia wojny.

W kolejnych partiach pamiętnika autorka dostarcza wielu informacji dotyczących ówczesnych metod diagnostycznych i terapeutycznych. Relacjonuje przebieg operacji przeprowadzanych w warunkach drastycznie odbiegających od normy, zmagania z epidemią tyfusu, akcję szczepień profilaktycznych przeciwko durowi, leczenie gruźlicy. Zastanawiając się nad realiami tej wykrzywionej przez historię rzeczywistości autorka celnie konstatuje, iż „Szpital stał się teraz odzwierciedleniem wszystkich nieszczęść naszego życia: brudu, nędzy, głodu i postrzałów, morderstw dokonywanych w biały dzień w imieniu prawa”. W relacjach N. Makower uderza prawda psychologiczna kreślonych przez nią wojennych biografii i sytuacji. Spostrzeżenia dotyczące kondycji własnej i otaczających autorkę partnerów zawodowych, przyjaciół i rodziny, wydają się jak najbardziej autentyczne. Stany emocjonalne, lęki, napięcia, motywacje, granice odporności psychicznej i fizycznej przedstawia niemal z brutalną dokładnością i wyrazistością, ale jednocześnie nie stroni od subtelnej refleksji nad rzeczywistością. W narracji na przemian dochodzi do głosu dystans lekarza i kobieca miękkość. W ten sposób swoje środowisko zawodowe prezentuje w całej gamie odcieni, rezygnując z jego idealizowania, jak i oskarżycielskiego tonu. Autorka identyfikuje się ze środowiskiem, interpretując własne doświadczenia w ka-

tegoriach pokoleniowych, pokoleniowe natomiast filtruje przez doznania osobiste. I choć nie zawsze jest to proza najlepsza artystycznie, trochę tu nieporadności językowej, a także usterek kompozycyjnych, to jednak z uwagi na bogatą warstwę dokumentalną, autentyzm przekazu stanowi cenny przyczynek do historii medycyny okresu okupacji w getcie. Jest ciekawym źródłem informacji zarówno dla lekarzy, jak i historyków medycyny.

Ewa Grzęda

Wrocław